

Όλη η φιλοσοφία είναι φιλοσοφία της γλώσσας (Σωτήρης Φουρνάρος, Επ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών)

/ [Πεμπτούσία](#)

René Descartes (1596-1650)

Το χάος δεν είναι χαοτικό! Ο δε άνθρωπος είναι ένα «καλώς εννοούμενο» χάος! Όσο σολοικισμοί ή αυτο-αναιρούμενες θέσεις και αν ακούγονται αυτές, δεν είναι ούτε το ένα το άλλο. Και δεν είναι σολοικισμοί ούτε και συνιστούν αυτο-αναιρούμενες τοποθετήσεις, διότι διακρίνονται από ιδιαίτερη φιλοσοφική νοηματοδότηση. Αποκτούν διαφορετικό νόημα, το οποίο δεικνύει ότι το χάος αποτελεί έναν «χώρο» ανθρώπινης δημιουργίας που νοηματοδοτεί τη ζωή μας. Κατ' επέκταση, αυτή η δημιουργία επεκτείνεται και στην ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη, στο πλαίσιο της οποίας δημιουργούμε ακατάπαυστα τον εαυτό μας καθ' όλη τη διάρκεια του βίου μας.

Η νοηματοδότηση είναι σύμφυτη με το φιλοσοφείν. Η γλώσσα, και δη τα

σημαινόμενα των όρων ή η εισαγωγή νέων σημαινομένων, αναδεικνύουν την αστείρευτη φιλοσοφική δημιουργία μέσα στους αιώνες. «Η γλώσσα είναι σίγουρα αντικείμενο της φιλοσοφίας. Αλλά το να πει κανείς ότι υπάρχει ένας συγκεκριμένος κλάδος της φιλοσοφίας που λέγεται φιλοσοφία της γλώσσας, αυτό κατά τη γνώμη μου είναι καταχρηστικό», επισημαίνει ο Καστοριάδης.¹ Η ιστορία της φιλοσοφίας έχει δομηθεί πάνω στη σύγκρουση νοημάτων, πάνω δηλαδή στη γλώσσα, ή τη φιλοσοφία της γλώσσας υπ' αυτήν την έννοια. Κατ' επέκταση, και το χάος και ο άνθρωπος μπορούν να επανανοηματοδοτούνται, χωρίς τούτο να μας ξενίζει.

Το αξιόβαρο, εν προκειμένω, ζήτημα εντοπίζεται στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας στην επιλογή ερμηνευτικού μοντέλου ανάμεσα στα ακόλουθα τρία επίπεδα:

1. στο οντολογικό
2. στο νοησιακό ή νοησιαρχικό και
3. στο λινγκουιστικό.

Πρώτον, στο οντολογικό παράδειγμα πλατωνικο-αριστοτελικής προέλευσης, «η φιλοσοφία ξεκινά από το θαυμασμό και την απορία [και διατυπώνονται] ερωτήματα του τύπου 'τι είναι ον', 'τι είναι πραγματικό ον'. [Εδώ διατηρείται] το πρωτείο του είναι και όλα τα άλλα, που αφορούν τη γνώση και τη σκέψη, έρχονται δεύτερα. Αλλά με τον Descartes [περνάμε στο νοησιακό ή νοησιαρχικό μοντέλο, όπου η] αμφιβολία (στη θέση του θαυμασμού) και με ερωτήματα του τύπου 'τι μπορώ να ξέρω σίγουρα', οικοδομείται μια νέα φιλοσοφία, που προϋποθέτει το νοεόν ως πρωταρχικό (όχι το είναι, όπως η προηγούμενη οντολογική φιλοσοφία) και τις σκέψεις, τις ιδέες και παραστάσεις στη θέση των όντων. Η νόηση γίνεται έτσι ο καθρέφτης του κόσμου. [Με] τη σύγχρονη αναλυτική φιλοσοφία [το νοησιακό ή νοησιαρχικό δίνει τη θέση του στο τρίτο μοντέλο, το] λινγκουιστικό [όπου] στη θέση της νόησης μπαίνει η γλώσσα και στη θέση των σκέψεων, των ιδεών και των παραστάσεων μπαίνουν οι λέξεις, οι εκφράσεις και οι προτάσεις· ως αρχή του φιλοσοφείν λειτουργεί τώρα η ασάφεια και η σύγχυση της γλώσσας (όχι η αμφιβολία) και τα πρωταρχικά ερωτήματα που μπαίνουν έχουν τη μορφή 'τι καταλαβαίνουμε μ' αυτό;' ή 'ποιο είναι το νόημα αυτής της λέξης;'.²

Το οντολογικό μοντέλο είναι περισσότερο κλειστού κυκλώματος: κλείνει τα ερωτήματα με οριστικές, ιδεατές και ιδανικές, απαντήσεις του τύπου «δημοκρατία είναι μόνο η άμεση δημοκρατία». Απηχεί τη φυσιοκρατική θέση του Κρατύλου στον ομώνυμο πλατωνικό διάλογο ότι η σημασία των όρων τίθεται ανεξάρτητα από τη χρήση τους από τους ανθρώπους και συναρτάται αποκλειστικά

με τη φύση των πραγμάτων που ονομάζονται (φύσει).³ Υπ' αυτό το πρίσμα, και το «χάος είναι ό,τι υπήρχε πριν από την ύπαρξη του κόσμου» ή «ο αμέτρητος και ασύλληπτος από τον άνθρωπο χώρος» ή «η πλήρης ακαταστασία».

Επιπλέον, αν στραφούμε στη μαθηματική θεωρία του χάους, «το χάος (ή ντετερμινιστικό χάος) είναι η εν τέλει αδυναμία ακριβούς πρόβλεψης μελλοντικής συμπεριφοράς αιτιοκρατικών (ή ντετερμινιστικών) συστημάτων, διότι ενδέχεται να υπάρξουν διαφορές στις αρχικές συνθήκες των συστημάτων αυτών».⁴ Παραδείγματα της θεωρίας του χάους: ο καιρός και η αδυναμία ακριβούς μελλοντικής πρόβλεψής του, καθώς και τα οικονομικά συστήματα και η αδυναμία ακριβούς μελλοντικής πρόβλεψης των οικονομικών συμπεριφορών. Αντίστοιχα για τον άνθρωπο, στο οντολογικό μοντέλο διατυπώνεται ορισμός σύμφωνα με τον οποίο «άνθρωπος είναι το έμβιο ον που εντάσσεται στα πρωτεύοντα θηλαστικά και έχει συνείδηση του εαυτού του, της αυτοτέλειάς του, μπορεί να παραγάγει αφηρημένες σκέψεις και έναρθρο λόγο και να διατυπώνει ηθικές κρίσεις».⁵

Το δε νοησιακό ή νοησιарχικό μοντέλο κλείνει και πάλι τα ερωτήματα αλλά, καθώς το σκεπτόμενο υποκείμενο, ο άνθρωπος με το *cogito*, αναδύεται σε πρωταγωνιστή του, η κλειστότητα είναι λίγο πιο χαλαρή από τη στιγμή που υπεισέρχεται το ανθρώπινο υποκείμενο. Για παράδειγμα το «τι μπορώ να ξέρω σίγουρα για τη δημοκρατία» οδηγεί στο ότι «μπορώ να ξέρω σίγουρα ότι είναι η άμεση». Ως προς το χάος, οδηγεί στο ότι «μπορώ να ξέρω σίγουρα πως είναι ό,τι υπήρχε πριν από την ύπαρξη του κόσμου». Ως προς τη θεωρία του χάους, ότι «μπορώ να ξέρω σίγουρα πως το ντετερμινιστικό χάος δεν μπορεί να προβλεφθεί ασφαλώς». Και ως προς τον άνθρωπο ότι «μπορώ να ξέρω σίγουρα πως είναι το προαναφερθέν αυτοσυνειδησιακό και ηθικό ον».

Ωστόσο, η μακρά πορεία της φιλοσοφικής επανανοηματοδότησης, για παράδειγμα του περιεχομένου της πολιτικής, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ψυχής, της ίδιας της ζωής μας ατομικής και συλλογικής, γέρνει την πλάστιγγα προς το λινγκουιστικό μοντέλο. Το ερώτημα τίθεται στο «τι σημασία έχει» το χάος και ο άνθρωπος για εμάς σήμερα ή «τί καταλαβαίνουμε» ή «ποιό είναι το νόημα» που έχει το χάος και ο άνθρωπος για εμάς σήμερα. Αυτό ανοίγει τις δομές του περιεχομένου οδηγώντας στην ανοικτότητά τους. Ουσιαστικά απηχεί τη θεώρηση του αναλυτικού φιλοσόφου Φρίντριχ Βάισμαν (Friedrich Waismann 1896-1959) ότι οι εμπειρικές έννοιες χαρακτηρίζονται από «άνοικτη δομή», διαθέτουν δηλαδή ένα περιεχόμενο που μπορεί να υποστεί αλλαγή».⁶ Επίσης, αντανakλά τη (μη φυσιοκρατική) συμβασιοκρατική τοποθέτηση του Ερμογένη στον πλατωνικό διάλογο Κρατύλος, ότι η σημασία των λέξεων, των

ονομάτων, των όρων είναι προϊόν σύμβασης («συνθήκη, όμολογία») των ανθρώπων.⁷

Η νέα οντολογία του χάους και του ανθρώπου, που ακολουθεί παρακάτω, έρχεται ως αποκύημα αυτής της καινούργιας οπτικής, μιας άλλης νοηματοδότησης, η οποία τελικά αποπνέει φιλοσοφική υγεία. Εντάσσεται δε στην λινγκουιστική φιλοσοφία των ανοικτών γλωσσικών δομών.

1 Κ. Καστοριάδης, *Φιλοσοφία και Επιστήμη. Ένας διάλογος με τον Γεώργιο Λ. Ευαγγελόπουλο*, εκδ. Ευρασία, Αθήνα, 2010, σελ. 48.

2 Θ. Βέικος, *Αναλυτική Φιλοσοφία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 16-17.

3 Βλ. Πλάτων, *Κρατύλος*, 427d-438d.

4 Πβ. Ch. Werndl, «What are the new Implications of Chaos for Unpredictability?», *The British Journal for the Philosophy of Science*, 2009, 60, 1, σελ. 195-220. Επίσης, πβ. S.H Keller, *Borrowed Knowledge: Chaos Theory and the Challenge of Learning across Disciplines*, The University of Chicago Press, 2008, σελ. 5-6: «Chaos theory is the study of unpredictable behavior in simple, bounded, deterministic systems. Such behavior is extremely complicated because it never repeats, and it is unpredictable because of its celebrated sensitive dependence on initial conditions: even extremely small amounts of vagueness in specifying where the system starts render one utterly unable to predict where the system will end up».

5 Πβ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, σελ. 193.

[συνεχίζεται]

Πηγή: Διεθνές Φιλοσοφικό Forum [«Ανάδρασις»](#), Σωτήρης Φουρνάρος Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, «Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΑΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ»